

І. Стефанова, PhD, доц. (*Університет «Паїсій Хилендарський», Пловдив, Болгарія*)

І.М. Бєляєва, доц. (*ХДУХТ, Харків*)

ЗМІНА ПАРАДИГМИ В СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ У ЄС

Захист прав споживачів є одним з ключових питань усього євроінтеграційного процесу. Адже споживачі ЄС купують товари і послуги, зроблені як на його внутрішньому ринку, так і за його межами. В умовах глобалізації, коли будь-який товар до моменту появи на полиці супермаркету проходить через декілька «ланцюжків доданої вартості» в різних країнах, повинна існувати система, яка гарантує розміщення безпечних і якісних товарів на ринку. Для ЄС це завдання ускладнюється ще і тим, що цей ринок налічує півмільярда споживачів і двадцять вісім країн. Відповідно, необхідно налагодити систему, яка б, з одного боку, забезпечувала вільний рух товарів і послуг, а з іншої – гарантувала право споживачів на належну якість, безпеку продукції, а також на доступ до інформації.

Система захисту прав споживачів ЄС багаторівнева, що припускає баланс між інституційним контролем і елементами самоорганізації як з боку виробників, так і споживачів. З одного боку, в ЄС впроваджений ефективний ринковий нагляд, який не обтяжує бізнес перевітками і бюрократичними процедурами, але застосовує жорсткі санкції у разі виявлення порушень. З іншого боку, приватні гравці навчилися брати на себе відповідальність за продукт, що поставляється ними на ринок. Центральним елементом і основою в комплексній системі захисту прав споживачів завжди була безпека продукції. Ця перша і основна вимога, якій повинен відповідати будь-який товар, що розміщується на ринку ЄС.

Якість і безпека товару регулюються гармонізованими стандартами: правилами загального характеру і вимогами, що діють в конкретному секторі економіки. В той же час необхідно розрізняти, що технічні стандарти встановлюють вимоги до промислової продукції, тоді як санітарні і фітосанітарні норми – до продуктів харчування. Критично важливу роль в розвитку системи прав споживачів в ЄС грають громадські організації. Вони діють як на рівні окремих держав, так і самого ЄС. Так, платформою, що об'єднує організації споживачів на рівні ЄС, являється Консультативна група європейських споживачів

(European Consumer Consultative Group). Це не лише майданчик для дискусії, але і консультативний орган Європейської Комісії, який дає рекомендації останній.

Загалом, система захисту прав споживачів в ЄС ґрунтується на «трьох китах»: гармонізація стандартів відносно якості і безпеки як гарантія вільного руху товарів, послуг, капіталу на ринку ЄС; дотримання встановлених вимог приватним і публічним секторами за принципом «менше контролю – більше відповідальності»; активна участь організацій споживачів. При цьому останнім часом споживач в ЄС все частіше купує товар не лише за його споживчі якості, але і за те, що стоїть за ними: в яких умовах робиться товар; як виробництво впливає на довкілля; умови праці виробників тощо. В ЄС діють окремі сертифікаційні органи, що оцінюють товар не лише з точки зору його безпеки, але і перевіряючи, наскільки виробництво впроваджує політику стійкого розвитку. Виробники, що пройшли відповідну сертифікацію, мають істотну перевагу в очах європейського споживача. Знаків маркування харчової продукції у ЄС ціла палітра. Крім того, в ЄС діє ряд приватних стандартів (e. g. Global GAP, IFS Food, EU Organic Farming, Naturland). Попри те, що дотримання приватних стандартів є необов'язковим на рівні ЄС, часто це виступає необхідною умовою потрапляння товару на полицю хорошого супермаркету.

Що стосується процесу виробництва, то увесь ланцюг виробництва товару (що охоплює закупівлю сировини, обробку, фасовку, упаковку та ін.) повинен ґрунтуватися на принципі «відстежуваності» (traceability). Зокрема, оператори ринку за принципом «крок вперед, крок назад» мають бути здатні встановити, звідки отримана сировина і кому доставлена власна продукція, а також надавати таку інформацію компетентним органам на їх запит. Ця система спрямована передусім на те, щоб швидко встановити джерело небезпеки у разі виникнення ризику відносно вступу на ринок небезпечної продукції.

Система захисту прав споживачів ЄС є відображенням стану розвитку ринку Євросоюзу. Відмінність стану українського ринку, ефективна імплементація подібної системи в Україні залишається маловірогідною в короткостроковій перспективі. Для її введення знадобиться більше часу, впродовж якого роль регулятора залишатиметься ключовою для підтримки належної якості продукції. До моменту введення політики стійкого розвитку на виробництві українському бізнесу необхідно в першу чергу навчитися брати на себе відповідальність перед споживачем за якість свого продукту.